

Jornada d'homenatge a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya dins la celebració de l'any Patxot (2014 cinquentenari del seu traspès el 1964)

Lloc: Biblioteca de Catalunya

Dia: 18 de juny de 2014

L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i el Departament de Cultura de la Generalitat

per Ramon Vilar i Herms

Un matí del mes de maig de 1991, a l'aleshores Centre de Documentació i Recerca de la Cultura Popular i Tradicional Catalana arribà la trucada telefònica del P. Josep Massot des de Montserrat anunciant-nos (concretament a en Salvador Sorrosal) que havien arribat al monestir els materials de l'OCPC. No eren tots els materials, era la primera gran entrega, uns 158.000 documents. Això ens causà una gran emoció. També recordo la que es va viure a València molt pocs dies després, al Paraním de la Universitat, en una sessió sobre Fonoteques de música tradicional, on vaig anunciar aquesta gran notícia, cosa que causà un fort impacte per tot el que els afectava quant a materials del País Valencià.

Al llarg de 18 anys –des del 1991 fins el 2008- els descendents del mecenes Rafael Patxot i Juvert varen fer un degoteig de donacions fins a completar tot el llegat d'aquest gran patrici, si més no en el que respecte a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Per tant, l'arribada d'aquests materials ha estat progressiva per part de la família Patxot, car volien assegurar-se del tractament que rebien i de com eren gestionats des del país.

El conveni de col·laboració

Des del primer moment el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya –a través de l'anomenat, aleshores, Centre de Documentació i Recerca de la Cultura Popular i Tradicional Catalana¹- mostrà interès de col·laborar tècnica i econòmicament en la preservació, consulta i difusió d'aquest important arxiu. Així, doncs, una petita comissió d'aquest Centre es personà a Montserrat, convocada pel monestir a través del P. Josep Massot i Muntaner a fi

¹ Després, el 1993, aquesta institució s'anomenà Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, i a partir de 2012 s'anomena Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals.

d'endegar un **conveni de col·laboració**. A aquesta reunió hi assistiren els Srs. Antoni Anguela i Dotras, cap de Servei de Cultura Tradicional; Josep Crivillé i Bargallo, coordinador de la Fonoteca de Música Tradicional Catalana; i Salvador Sorrosal, cap de negociat del Servei de Cultura Tradicional. S'inicià el projecte de la microfilmació d'aquests materials i l'any 1993 un conveni de col·laboració fou signat a Barcelona pel P. Sebastià Bardolet, abat de Montserrat, i el Sr. Joan Guitart i Agell, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Amb aquest conveni el Departament de Cultura es comprometé a sufragar **la microfilmació** del fons arribat fent-ne quatre còpies per tal que pogués ser consultat sense haver-se de tocar els papers originals. Aquestes quatre còpies foren destinades o dipositades dues al monestir de Montserrat (una de les dues còpies és de seguretat), una altra a la Biblioteca de Catalunya i la tercera al Centre de Documentació i Recerca de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. Aquest Centre era el precedent del que a partir de 1993 passà a anomenar-se CPCPTC. Curiosament aquest mateix any es finalitzà la microfilmació dels materials de l'OCPC.

La consulta a aquests microfilms als tres centres on es troben però especialment a la Biblioteca de Catalunya i al Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, ha permès recuperar una quantitat ingent de melodies tradicionals que provenen dels àmbits més diversos dels Països Catalans, com també fer nous projectes de recuperació de festes populars, de llegendes i de literatura de tradició oral.

En aquest sentit, la darrera intervenció a l'arxiu de l'OCPC, ha estat **la digitalització** dels darrers materials arribats a Montserrat l'any 2008 (entre ells hi ha la part que mancava del Llegendari català i el Refranyer recollit per Marià Aguiló el qual consta de 24.000 refranys).

Des del 2011 hi ha previst un projecte de digitalització de tots els documents que s'havien microfilmats el 1993 a causa del desgast físic que pateixen aquests suports. Projecte que està aturat per manca de pressupost.

A més, el propi Departament de Cultura es comprometé a subvencionar **l'edició** d'aquests materials el responsable de la qual ha estat el P. Josep Massot i Muntaner director, a la vegada, de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat (PAM). S'han publicat 18 volums els quals, juntament amb els tres primers i el *Diccionari de la Dansa* que es publicaren abans de la guerra civil, constitueixen un corpus de 21/22 volums. El criteri d'edició ha estat el de reproduir el mateix format dels tres primers volums –però sense els estudis diversos que els acompanyaven– el qual consistia a publicar les memòries de camp que escrivien els equips de recerca de les

missions etnomusicològiques juntament amb una selecció de les fotografies dels informants i un cert nombre de melodies recollides i transcrites pels mateixos recercadors, com a mostra del repertori obtingut. S'ha d'entendre, doncs, que la immensa majoria de cançons recollides encara no han estat publicades de manera sistemàtica. Però tampoc podem oblidar que el fet que es pogués consultar durant els darrers 23 anys aquest arxiu pels estudiosos i erudits, ha comportat –com ja s'ha dit més amunt- la recuperació i edició de moltes cançons i peces instrumentals d'un gran nombre d'indrets de l'àmbit lingüístic català.

Referent a l'edició d'aquests 21 volums s'ha de dir que, només la publicació de les memòries de camp, representa un corpus voluminós i interessantíssim de literatura etnogràfica dels Països Catalans. Les incidències que comporta la recollida de les cançons i les descripcions de paisatges físics i de maneres de ser dels informants, constitueixen, per si mateixes, un gènere literari a cavall entre el llibre de viatges i el memorialisme.

Un altre compromís adquirit per part del Departament de Cultura que formava part d'aquest conveni, va ser el de **la catalogació** de tot l'arxiu de l'OCPC. Estem parlant d'un fons que actualment –amb els darrers materials arribats el 2008- abasta uns 200.000 documents! La Fonoteca de Música Tradicional Catalana –projecte que forma part de la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals- es va responsabilitzar de dur a terme aquesta catalogació la qual s'inicià el 5 de setembre de 1997. Abans, però, no fou fàcil trobar un programa informàtic adient per a catalogar aquests tresors de cultura immaterial. Les noves tecnologies digitals avancen a una velocitat vertiginosa i a la dècada dels anys 90 del segle XX encara estàvem en la tasca de catalogar i inventariar els bens de cultura material dels nostres museus, i tot el que no fos tangible era lluny de ser considerat digne de catalogació.

A la Fonoteca de Música Tradicional Catalana fèiem servir per a la catalogació dels fonogrames el sistema Basis, una eina informàtica potent que era una concessió d'un programa nord-americà molt ben pensat i eficient, però, per desgràcia, aquesta concessió tenia l'any 2000 com a límit de caducitat. Tres anys abans d'aquesta data ja estàvem transformant el programa DAC (Documentació Assistida de Col·leccions) –pensat per a tots els museus de Catalunya tant públics com privats- en un sistema que també servís per als bens de cultura immaterial com són les cançons i músiques que provenen de la tradició oral enregistrades en un suport d'àudio com era i és la principal documentació de la FMTC. Aleshores és quan se'ns acudí que aquest sistema DAC, malgrat ser un sistema feixuc i poc pràctic

de cara a les cerques, també ens podria servir per a catalogar les fitxes de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya².

A la Generalitat –a l'administració en general- les decisions es pensen molt bé i es porten a la pràctica però amb una inversió important de temps. Finalment s'inicià la catalogació de l'OCPC. Es comença per les missions etnomusicològiques o de recerca de l'apartat C, la primera de les quals va ser comandada per Mn. Higiní Anglès³ i Pere Bohigas⁴. Les fitxes, fetes amb una pulcritud noucentista, ens permetien catalogar fàcilment el seu contingut. El primer en fer aquesta tasca de catalogació va ser en Ramon Vilar Herms, però davant la impossibilitat de dedicar-hi tot el temps que calia, s'oferí a l'etnomusicòloga Pilar López Arcos la possibilitat que, si més no, cada divendres dediqués 4 hores a la catalogació d'aquests materials. Aquesta activitat la va iniciar el mes de febrer de 2001. Val a dir, també, que des de fa sis anys s'han pogut doblar les hores de la seva dedicació amb la seva presència els dimecres el matí. Darrerament, des de fa més d'un any, s'ha incorporat a l'equip de catalogació la professora de música i etnomusicòloga eivissenca, Catalina Marí, la qual es dedica a identificar tot el fons fotogràfic de l'arxiu Joan Tomàs, vinculat a l'OCPC i no classificat.

Sistemes de catalogació actuals

Com ja s'ha dit més amunt, es va començar la catalogació amb el sistema informàtic DAC (Documentació Assistida de Col·leccions) a partir de la tardor de 1997. L'any 2003, però, des de la Direcció General de Patrimoni Cultural del Departament de Cultura es va decidir canviar el sistema de base de dades del patrimoni català per un de més eficient i actual: el *Museum Plus*. Però no va ser fins l'estiu de 2008 que aquest sistema estigué del tot operatiu. La reconversió va ser lenta ja que calia adequar tots els camps de la base de dades antiga als nous i, a més, tenir en compte les necessitats concretes de cada Centre. Ja que, tot i tenir nominalment els mateixos camps de la base de dades, a la pràctica responen a continguts diferents. Per exemple, no tenen el mateix objectiu classificatori el Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí i l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya, o el Museu Etnològic de Barcelona i la Fonoteca de Música

² L'única eina de la que s'ha disposat durant aquests 20/23 anys, ha estat el doble índex onomàstic i toponímic que el P. Josep Massot mateix, va confeccionar al final del fascicle 2 del volum IV: Inventari de l'arxiu de l'OCPC. Totes les recerques que s'han fet a aquest arxiu han estat a partir d'aquest doble índex que, malgrat tot, ha estat d'una gran utilitat ja que ha permès que una quantitat molt important d'estudiosos tinguessin accés a aquests materials.

³ Mn. Higiní Anglès, musicòleg, cap del Departament de Música de la Biblioteca de Catalunya, director del Instituto Español de Musicología del CSC, president del Pontificio Istituto di Musica Sacra de Roma.

⁴ Pere Boigas, doctor en lletres, professor de paleografia de l'UB i del cos d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs, president de la Secció Filològica de l'IEC, membre de l'Acadèmia de Bones Lletres i del Comité Internacional de Paleografia.

Tradicional Catalana... Tot això va fer que abans de migrar totes les dades al nou sistema "Museum Plus" s'assegurés molt bé l'operació, de manera que no es perdés cap document pel camí.

La migració es va fer entre el 2007 i el 2008. Mentrestant s'estigué un o dos anys sense poder introduir res a la base de dades existent. Aquesta operació demanà paciència i un temps d'aturada.

Què s'ha fet fins ara, el 2014?

En resum, les accions dutes a terme per part del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya envers l'OCPC durant aquests 23 anys són les següents:

- Microfilmació de 158.000 documents.
- Digitalització dels darrers materials arribats el 2008 (entre ells hi ha el *Llegendari Català* i el *Refranyer* recollit per Marià Aguiló el qual consta de 24.000 refranys).
- Subvenció a l'edició de 18 volums de materials, i a la reedició dels 3 primers volums.
- Catalogació de 7.000 documents..
- Exposició sobre el Cançoner Popular Català al Museu d'Història de Catalunya i al Monestir de Montserrat comisariada pel P. Josep Massot i Muntaner.
- Premi Nacional de Cultura Popular de la Generalitat de Catalunya de 1997, al P. Josep Massot i Muntaner per la seva gestió sobre l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.
- Com a programa col·lateral, el Departament de Cultura l'any 1987 va endegar **la Fonoteca de Música Tradicional Catalana** que sota el guiatge de Josep Crivillé i Bargalló - deixeble del mestre Joan Tomàs i d'Higini Anglès-, pretén uns objectius semblants als de l'OCPC quant a la música de tradició oral i popular, tant vocal com instrumental.

Reptes de futur

- Digitalització de totes les fotografies de l'arxiu de l'OCPC. Setembre de 2014.
- Projecte de digitalització dels documents que s'havien microfilmats l'any 1993.

- Per altra banda, no n'hi ha prou en catalogar l'OCPC. El repte actual és com es dóna a conèixer el contingut d'aquest arxiu a través de la xarxa. Des de la gestió d'aquesta catalogació estem cansats de fer reconversions de programes informàtics de bases de dades i de dependre de la constitució en el futur d'una macro base de dades d'informació múltiple del Departament. on també hi sigui l'OCPC i la mateixa FMTC. Això, si s'arriba a fer, estarà molt bé, però nosaltres demanem un programa explícit per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya que sigui àgil i de fàcil accés a la documentació acumulada. Fins ara no s'ha pogut fer. És un autèntic repte de futur immediat.